

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв

ІСТОРІЯ КОСТЮМА

Програма
для вищих навчальних закладів культури і мистецтв
I-II рівнів акредитації

Спеціальність “Хореографія”
Спеціалізація “Народна хореографія”

Київ – 2005

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Державний методичний центр навчальних закладів
культури і мистецтв

ІСТОРІЯ КОСТЮМА

Програма

для вищих навчальних закладів
культури і мистецтв I–II рівнів акредитації

Спеціальність “Хореографія”

Спеціалізація “Народна хореографія”

2005

Видання здійснено на замовлення Державного методичного центру навчальних закладів культури і мистецтв України

ІСТОРІЯ КОСТЮМА

Програма для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I–II рівнів акредитації, – Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. – 28 с.

- Укладач: **Л. Г. Орлянська** – викладач Олександрійського училища культури
- Рецензенти: **М. В. Марченко** – викладач Ніжинського училища культури і мистецтв ім. М. К. Заньковецької
П. С. Пірус – викладач-методист Калуського училища культури
- Відповідальний за випуск: **Т. Ф. Стронько**
- Редактор: **Ю. Д. Виногорова**

Підписано до друку 02.12.05 р. Гарнітура Times
Формат 60×84_{1/16}. Папір офсетний. Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 1,75. Наклад 200 прим.

Видавництво «Нова Книга» м. Вінниця, вул. Стеценка, 46/85
Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК №103 від 30.06.2000 р.
Тел. (0432)52-34-80, 52-34-82 Факс 52-34-81
E-mail: newbook1@vinnitsa.com
www.novaknyha.com.ua

© Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв України, 2005

Пояснювальна записка

Сучасне життя ставить високі вимоги до рівня підготовки керівників хореографічних колективів.

Працюючи над репертуаром, керівник хореографічного колективу повинен добре усвідомлювати відповідальність за підбір тем, сюжетів своїх постановочних композицій. Вірно побудована композиція, вміле, грамотне рішення сценічного оформлення хореографічної постановки – фактори естетичного та виховного значення.

У зв'язку з цим надзвичайно необхідно прививати студентам знання не тільки у галузі народно-сценічного танцю, композиції, але і в галузі сценічного оформлення.

Курс складається із двох розділів. Перший – ознайомчий, другий – “Народний костюм і сценічне оформлення”.

Перший розділ – “Техніка художнього оформлення постановки” – охоплює три теми, де розкриваються питання устрою сцени, декоративного оформлення, світлових та кольорових рішень оформлення у рішенні сценічних завдань.

Другий розділ, основний, включає теми, присвячені регіональній специфіці народного костюма. Розглядаються основні риси національного одягу, його особливості, зв'язані з побутом народу, його історичним розвитком, природно-кліматичними умовами.

Заняття проводяться у формі лекцій та семінарів. Контрольна робота проводиться наступним чином:

1. Студенти відповідають на тести.
2. Студент визначає з багатьох ілюстрацій національних костюмів заданий йому костюм (1, 2 завдання).

До семінарських занять студенти готують реферати, прикладають ілюстрації або ескізи костюмів на задану тему. На семінарі відповідь підкріплюється ілюстративним матеріалом. Оцінка за виступ заноситься в журнал успішності.

Вивчаючи курс “Історія костюма”, деякі теми студенти опановують самостійно.

Це такі теми:

Тема 2.6. Одяг народів Балтії.

Тема 2.7. Одяг карелів.

Тема 2.13. Костюми казкових героїв.
 Серед наступних тем самостійне їх опрацювання визначає викладач.
 Тема 2.8. Одяг народів Поволжя. Одяг народів Сибіру
 Тема 2.9. Костюми народів Казахстану та Середньої Азії
 Тема 2.10. Костюми народів Кавказу і Закавказзя
 Тема 2.11. Костюми народів Європи. Східна Європа: Польща, Угорщина, Болгарія. Західна Європа: Італія, Іспанія

Тематичний план

№ п/п		Кількість годин			
		Всього	Лек.	Сем.	Сам.
	Вступ. Предмет "Історія костюма", його значення і завдання.	1	1		
РОЗДІЛ I. Техніка художнього оформлення постановки					
1.1.	Театральне приміщення, зал для глядачів. Устаткування сучасної сцени.	1	1		
1.2.	Декорації. Світло, колір.	1	1		
1.3.	Значення сценічного оформлення у рішенні постановчих завдань. Етапи роботи над сценічним оформленням хореографічної постановки.	1	1		
РОЗДІЛ II. Народний костюм і сценічне оформлення					
2.1.	Костюм і танцювальна культура народу. Вплив костюма на стилістичні особливості народної хореографії.	1	1		
2.2.	Створення сценічного костюма на основі національного.	1	1		
2.3.	Етапи розвитку європейського костюма.	6	4		2
2.4.	Одяг українців. Сценічне оформлення народних танців.	10	6	2	2
2.5.	Одяг росіян, білорусів, молдован. Сценічне оформлення народних танців.	6	3	1	2
2.6.	Одяг народів Балтії (латиський, литовський, естонський).	2			2
2.7.	Одяг карелів.	2		2	1

2.8.	Одяг народів Поволжя. Мордовський, калмицький, удмуртський, морійський, чуваський, башкирський, татарський. Одяг народів Сибіру (буряти, якути)	4	1	1	2
2.9.	Костюми народів Казахстану та Середньої Азії (киргизи, туркмени, таджики, узбеки, каракалпаки, казахи)	4	1	2	6
2.10.	Костюми народів Кавказу і Закавказзя (осетини, черкеси, кабардинці, карачаївці, балкарці, дагестанці)	4	1	1	2
2.11.	Костюми народів Європи. Східна Європа: Польща, Угорщина, Болгарія. Західна Європа: Італія, Іспанія.	4	1	1	2
2.12.	Одяг циган. Сценічне оформлення народних танців.	1	1		
2.13.	Костюми казкових героїв	4		1	3
	Контрольна робота	1			

ВСТУП

Завдання і зміст предмета “Історія костюма і сценічне оформлення танцю”. Значення предмета для майбутньої роботи студента керівником самодіяльного хореографічного колективу. Короткий огляд двох розділів курсу, основних питань кожного. Історична та соціально-класова умовленість появи певних художніх стилів, форм національного костюма. Зв’язок характеру народного костюма, його деталей, крою, фактури тканини з процесом формування народності, природно-кліматичними умовами, особливостями господарського укладу.

РОЗДІЛ I. ТЕХНІКА ХУДОЖНЬОГО ОФОРМЛЕННЯ ПОСТАНОВКИ

Тема 1.1. Театральне приміщення і зал глядача

Устаткування сучасної сцени

Основна термінологія сцени. Основні частини сцени. Сцена – коробка, портална арка, дзеркало сцени. Трюм, планшет, колосники; авансцена, ігрова частина (власне сцена), ар’єрсцена, карман. Основа побудови сцени – співвідношення ширини, висоти та глибини з відповідними вимірами портала. “Одяг” сцени – завіса, лаштунки, падуги, задник, горизонт, половини, станки. Типи сцен – звичайна; така, що обертається; гідравлічна.

Тема 1.2. Декорації. Світло. Колір

Типи декорацій – м’які, будовані, об’ємно-живописні. Система оформлення – лаштункова, лаштунково-арочна, павільйонна, загальна установка. Загальна характеристика значення світла на сцені. Прилади сценічного освітлення та їх розміщення. Прилади загального освітлення. Прилади нижнього освітлення. Прилади верхнього освітлення. Прилади локалізованого освітлення. Прилади світових імітацій та “світлових ефектів”. Сценічні ефекти. Світло і колір. Кольорова трансформація. Кольорове освітлення живописної сценічної картини. Освітлення об’ємних декорацій. Освітлення виконавців. Деталі і загальна смислова роль світла в окремих картинах – загальна тональність, колір, динамічні і

статичні світлові ефекти, колір костюмів і декорацій, планування, місця виконавців на сцені. Освітлення обрію (горизонта). Колір і світло, тон. Кольори основні і допоміжні, теплі і холодні, споріднені і контрастні. Кольорові гармонії і гами. Емоціональне, психологічне, символічне значення кольору. Роль кольору у національному одязі.

Світлові ефекти – збільшення, зменшення форм, наближення та віддалення, пластична зміна фігури, зміна пропорціональних співвідношень основних ліній фігури. Зорові ілюзії залежно від якостей блискучих і матових фактур, щільних і легких, темних і світлих.

Тема 1.3. Значення сценічного оформлення в рішенні постановочних завдань.

Етапи роботи над сценічним оформленням хореографічної постановки.

Прийоми і стилі декоративного оформлення. Метод оформлення постановки у залежності від конкретного змісту хореографічної постановки – живопис, гравюра, плакат, лубок, народна мініатюра, проекції, ширми, станки, сукна, конструктивні декорації, світлове оформлення. Костюм як основний засіб створення образу через зовнішні ознаки. Підпорядкування усіх деталей оформлення цілісному образному змісту – планування, колір, світло, бутафорія, реквізит, костюми, грим.

Загальні принципи оформлення хореографічної постановки. Знаходження прийомів для досягнення вибраного рішення. Визначення та уточнення конкретних питань: планування, обстановка, знаходження важливих домінуючих деталей, предметів, пропорційне співвідношення у мізансценах висоти з глибиною і шириною, зоровий центр, опорна точка у картині, домінуючий колір і фактура всієї постановки, епізоду, картини, персонажу, визначення часу дії, відповідність історичній правді. Художній образ постановки – засіб розкриття її ідейного змісту.

РОЗДІЛ II. НАРОДНИЙ КОСТЮМ І СЦЕНІЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ

Тема 2.1. Костюм і танцювальна культура народу. Вплив костюма на стилістичні особливості народної хореографії

Залежність костюма від природно-кліматичних умов. Народний костюм і національний характер танцю. Силует костюма, фактура тканини і характер танцювальних рухів. Символіка деталей костюма. Зв'язок народного костюма з обрядовою культурою, обрядовими танцями. Художній образ у народному костюмі та відповідність його образу народних танців. Орнамент і характер композиції танців.

Тема 2.2. Створення сценічного костюма на основі національного

Костюм – частина сценічного образу. Основні закони сцени – відстань, освітлення, узагальнення форми костюма, загостреність силуету, підвищення звучності кольору. Форма, деталі, колір як відображення індивідуальності, епохи, художнього стилю і образу костюма.

Відповідність костюма змісту і сценічному жанру. Кольорові співвідношення – співвідношення об'єму і кольору, кольорова гармонія, кольорові гами, закон злиття кольорів. Фон і костюм соліста; костюм у ансамблі, фон і костюм ансамбля. Зміна кольору і об'єму від освітлення. Психологічне і символічне значення кольору. Звучність театрального костюма. Умовність і реалізм танцювального костюма.

Тема 2.3. Етапи розвитку європейського костюма (короткий огляд)

І. Костюм стародавнього Сходу (Єгипет, Ассірія, Іран). Костюм Середньовічної Європи (Візантія, ранне середньовіччя, романський період X–XI ст., пізньосередньовіччя – готичний період XIII–XV ст.).

Костюми епохи Відродження XIV–XVI ст. (Італія, флорентійська мода XV ст., венеціанська мода XVI ст., Іспанія, Франція, Англія).

Костюм Франції, Іспанії, Англії XVII–XVIII ст. (костюм Франції I половини XVII ст. Костюм Франції II половини XVII ст. (Мольєр), кос-

том Англії XVII ст. (Шекспір), костюм Франції нарередодні революції 1789–1794 рр., костюм Франції періоду Директорії).

Західноєвропейський костюм XIX ст. (періоду Ампір і Реставрації 1804–1825 рр., європейський костюм 1830–1840 рр. II половина XIX ст. (англійський жіночий костюм). Сучасний західноєвропейський костюм.

Тема 2.4. Одяг українців.

Сценічне оформлення народного танцю.

Культурно-географічний і культурно-побутовий устрій етнічних груп українців: 1. Лівобережжя. 2. Правобережжя. 3. Західна Україна. 4. Обласні особливості українського народного одягу:

- а) народний костюм Київщини;
- б) народний костюм Полтавщини;
- в) народний костюм Українського Полісся;
- г) народний костюм Подолії;
- д) народний костюм Волині;
- е) народний костюм Буковини;
- ж) народний костюм Гуцульщини;
- з) народний костюм Закарпаття.

Основні форми, кольорова гама, орнамент і основні елементи одягу у даних районах. Характеристика регіональної своєрідності українського народного танцю.

Костюм і музично-хореографічний зміст образу. Сценічна інтерпретація українського народного костюма в ансамблі народного танцю ім. П. Вірського.

Проводиться семінар – 2 год. Студенти повинні володіти матеріалом, добре знати обласні особливості українського народного одягу. Мати ілюстрації чи ескізи костюмів. Знати основні елементи одягу, кольорову гаму, основний орнамент регіонів України.

Тема 2.5. Одяг росіян, білорусів, молдован.

Сценічне оформлення народних танців

Походження стародавньо-руської народності. Основні види стародавньо-руського одягу.

Зв'язок одягу з певними географічними областями. Регіональна своєрідність руського народного одягу. 1. Північноруський комплект одягу з сарафаном. 2. Південноруський комплект одягу з паньовою. 3. Костюм центральних промислових районів – змішаний тип одягу. Вплив російського народного костюма на манеру і характер танцю.

Оформлення постановок, створених на основі російського народного танцю.

Білоруський одяг. Термін “Белая Русь” та його значення. Основні комплекси і обласні різновиди білоруського народного одягу. Малюнки і мотиви народного художнього ткацтва і композиції білоруських народних танків.

Молдавський одяг. Молдавський національний одяг. Основний комплекс повсякденного чоловічого і жіночого молдавського одягу. 1. Центральна Молдова. 2. Північна частина Молдови (рухам танців при-таманні: плавність, м'якість виконання, проявлення впливу російського, українського народу. 3. Південна частина Молдови (швидкий темп, підкреслена гострота рухів, складні синкоповані утворення). Силует, фактура тканини, кольорові співвідношення.

Тема 2.6. Одяг народів Балтії (литовці, латиші, естонці) (самостійно)

Основний комплекс литовського народного одягу. Кольорові співвідношення деталей одягу – поєднання сіро-голубого, бузкового і бежево-рожевого тонів у одязі литовців. Контрастний характер тональних співвідношень. Литовський сценічний костюм.

Латиський народний одяг

Основний комплекс латиського народного одягу, схожість його з литовським. Традиційні прийоми носіння і прикрашання народного одягу. Вишивка як основний елемент прикрашання одягу. Латиський сценічний костюм та його варіанти.

Естонський народний одяг

Основний комплекс естонського народного одягу. Схожість естонського одягу з литовським і латиським. Загальність основних частин і прикрас народного одягу: тунікоподібна сорочка, наплічне покривало,

розшитий поясний одяг; характерна для всіх народів Балтії спідниця зі смугами впродовж, розпашна верхня кофточка, ліф. Кольорове співвідношення литовського одягу: переважно червоні кольори у поєднанні з охристими вздовж спідниці смугами; основний жовтий колір у поєднанні з червоними і блакитними смугами; латиська спідниця – основний зелений колір у поєднанні з охристо-червоними смугами. Тональні співвідношення чоловічого костюма – коричневий з бежевим, синій із сірим. Сценічний танцювальний естонський костюм.

Тема 2.7. Одяг карелів (самостійно)

Традиційне заняття карелів: землеробство, скотарство, полювання, рибальство. Близкість карельського одягу до північноруського одягу.

Своєрідність південнокарельського та північнокарельського одягу:

1. Південна Карелія – носять зверху сорочки, спідниці, пошиті із 5–6 половинок, і кофти у талію. Фартух як невід’ємна частина одягу.
2. Північна Карелія – у жінок на плечі вдягають платок, повойники і платки на голові, головні убори багато прикрашені позументом, бісером, перлами, парчою і вишивкою.

Карельська вишивка – “максатихінські сороки“, фігури птахів та тварин. Характер композиції орнаменту – зображення зірки і птиці чергуються один з одним, мотив – восьмипроменева зірка і з боків птахи. Перша група – суворість і прямолінійність, друга – округлість форм.

Сценічний костюм.

Семинар – по темах 2.5, 2.6, 2.7 – 2 год. Студенти повинні написати реферат на теми 2.6 і 2.7 і т. 2.5. Володіти теоретичним матеріалом. Знати елементи костюмів, кольорову гаму, декор. Мати ілюстрації та ескізи костюмів.

Тема 2.8. Одяг народів Поволжя: татари, башкири, чуваші, удмурти, мордва, марійці, калмики. Одяг народів Сибіру: буряти, якути. Сценічне оформлення народних танців.

Татарський одяг

Своєрідність географічного місцезнаходження. Особливості національного одягу. Вплив природних умов і занять населення на форму одягу, його тканину. Основний комплекс народного одягу: у чоловіків – сорочка-кулмек з прямим надрізом біля коміра, штани – варіант штанів тюркських народностей з широким кроком (нижні і верхні), камзол (із яскравих різнобарвних бухарських тканин – едрос і бікосеб) – рід домашнього одягу; казакин – рід святкового одягу; бешмет, шуба – рід зимового одягу (3 види: шуба у талію, прямоспинка і коротка); на ногах – ічеги (“читек”); на голові тюбетейка: її типи: “келепуш” і “так’я”. Традиційні головні убори татар, три їх групи: покривала, ковпаки, шапки.

Своєрідність жіночого татарського вбрання: 2 типи жіночої сорочки – тунікоподібного крою, з кокеткою, з широкою подолковою оборкою; штани, заправлені в ічеги; камзол, бешмет або тун, схожий кроєм на чоловічий, фартухи з великими нагрудниками і пришитими до них лямками. Велика кількість у татарському жіночому одязі прикрас із срібла, коштовного каміння, іноді – золота, а також монет, що використовуються у формі підвісок.

Використання темних тонів. Однотонність тканини – відтінки блакитного, жовтого, зеленого, рожевого (національні кольори татар), малинового, лілового, рідше – червоний і бордовий колір. Сценічний татарський костюм.

Башкирський народний одяг

Історичні відомості про башкирів.

Основні етнічні зони Башкирії (північно-східна, південно-східна, північна, північно-західна), їх господарсько-культурні особливості.

Своєрідність башкирського національного одягу, схожість його з одягом народів Поволжя.

Основний комплекс чоловічого одягу:

сорочка (“кулдек”) – кольоровий розподіл частин сорочки (біла сорочка і червоні ластки, червона сорочка – жовті ластки), широкі, довгі

шаровари (шалбар), бешмет (полукафтан), казакин, камзул (безрукавка), верхній плечовий одяг “тун” (шуба), “білле тун” (кожушок); на ногах панчохи (в’язані з вовни, суконні і повстяні) і взуття – м’які чобітки “ситек” або постолі “сабати”; стародавнє башкирське взуття “сар’як”.

Основний комплекс жіночого одягу башкирів: нагрудна пов’язка, сорочка, штани, камзол або “кезеки”, суконний чекмень або з тканини простої халат, у холодну пору року – шуба, на голові шаль.

Дуже багато прикрас, їх роль у національному танці.

Характерні особливості башкирського сценічного костюма.

Удмуртський народний одяг

Походження удмуртів. Дві групи удмуртського народу (південні і північні удмурти).

Основний комплекс жіночого і чоловічого одягу удмуртів, його схожість з одягом марійців і мордві.

Елементи татарського впливу на одяг південних удмуртів (сорочка з картатої пестряді з широкою оборкою на подолі).

Особливості, пов’язані з віком і сімейним статусом (поперечна вишивка дівочої сорочки і поздовжня вишивка – жіноча, різниця у жіночих та дівочих головних уборах).

Локальні комплекси жіночого одягу (північні і південні райони).

Північні райони – зв’язок з марійцями, вплив російської культури.

Південні – вплив чувашів, татар, східних марійців, башкирів (виготовлення пестряді, схожість одягу, головних уборів, прикрас із одягом чувашів – анашри, татарів і башкирів).

Сценічний танцювальний костюм удмуртів.

Народний одяг Мордві.

Основні групи мордві – ерзя і мокша.

Територія розселення мордві. Заняття мордві: землеробство (основне заняття) та скотарство.

Два великих і контрастних комплекси орнаменту – ерзянський та мокшанський. Своярідність орнаментики мордві – суворобабарвленість, масивна, щільна вишивка.

Особливості ерзянської вишивки: рельєфність, геометризвані мотиви (квадрати, зірки, кола, геометричні фігури). Колір орнаменту: двокольоровість – синьо-червоний, рідше – зелений і жовті тони.

Особливості мокшанської вишивки – виділення контурів і заповнення середини композиції, геометричний характер орнаменту.

Чотири традиційних кольори орнаменту: червоний, синій, жовтий і зелений.

Основний комплекс чоловічого одягу мордві. Основні частини одягу – сорочка і штани (понкст), на голові – валяний або хутровий капелюх; верхній одяг – “сумань” (осінь, весна) – шуби і кошушки (зима).

Кафтан і полукафтан (молоді чоловіки), взуття – шкіряні чоботи (кемот).

Традиційний жіночий одяг. Роль сорочки (“панари”). Два типи крою сорочки (мокшанський, ерзянський). Сарафан і його основні типи (косоклинний, прямиий і глухий з ліфом).

Прояви у одязі мордві кочівницького елемента (штани у мокшанок – “понкст”).

Невід’ємні частини жіночого мордовського одягу: кофта, сукня “нула” (сучасний вид одягу), фартух (три типи крою – фартухи без нагрудника, з нагрудником і закриті фартухи з рукавами), безрукавка і курточка (переважно чорного кольору).

Мордовський сценічний костюм.

Марійський народний одяг

Формування марійського народу. Народні промисли марійців. Локальність марійського народного одягу. Великий вплив татарських елементів на одяг східних марійців (поява у ХІХ ст., поряд з білою сорочкою, сорочки з картатої пестряді).

Вишивки східних марійців, основні мотиви. Основні деталі чоловічого і жіночого одягу. Своєрідність жіночого костюма (дуже розвинуті поясні прикраси; у весільному одязі – перегнутий навпіл шматок полотна з прикрашеними вишивкою краями).

Схожість верхнього одягу марійців з одягом мордві, удмуртів, чувашів, його основні елементи. Марійські головні убори, їх схожість з головними уборами чувашів, татар, башкирів і південних удмуртів.

Сценічний варіант народного костюма.

Чуваський народний одяг

Традиційний комплекс чоловічого одягу: полотняна сорочка, штани, головні убори. Форми верхнього одягу чуваських чоловіків. Схожість верхнього чоловічого одягу з жіночим – кафтан, шуба з овечої шкіри.

Різноманітність форм жіночого одягу: сорочка, штани (2 види), фартух.

Вікові і сімейно-побутові різниці у головних уборах чувашів (дівчат – “тухья”, жінок – “сурпан”, жіноча налобна пов’язка “масмак” – на початку XIX ст.). Жіночі прикраси (бісер, монети), жіночі поясні прикраси “сара”, “яркая”.

Сценічний варіант народного костюма.

Калмицький народний одяг

Походження калмиків і область розселення. Основа господарського укладу. Калмицький народний костюм. Схожість одягу калмиків з одягом азіатських кочівників.

Сценічний варіант калмицького костюма.

Бурятський народний одяг

Походження бурятської народності. Кочовий і осілий побут.

Вплив на форми одягу російських переселенців. Зв’язок бурятського одягу з монгольським і алтайським.

Бурятський національний костюм.

Якутський народний одяг

Формування якутської народності. Вплив природно-кліматичних умов, історичного розвитку на формування народного якутського одягу. Якутська орнаментика. Місцеві відмінності якутського одягу.

Сценічний варіант якутського народного костюма.

Тема: 2.9. Костюми народів Казахстану та Середньої Азії

Характеристика національного складу Середньої Азії і Казахстану.

Узбецький народний одяг

Походження народу. Традиційні риси одягу народів Середньої Азії.

Традиційний покрій одягу узбеків, його формування (після приєднання Середньої Азії до Росії). Трансформація стародавніх форм одягу

(запозичення рис одягу у міського населення Росії). Основні риси національного одягу узбецького народу – сорочка, штани і халат (схожість покрою у чоловіків і жінок). Особливості покрою узбецької сорочки.

Каракалпацький народний одяг

Територія розселення каракалпаків. Схожість каракалпацького одягу з узбецьким одягом: сорочка, широкі штани, халат, бешмет, кафтан, камзол. Характерні риси каракалпацької народної вишивки (симетрія, чіткість контурів орнаментальних фігур), рослинні і тваринні мотиви орнаменту. Геометричні фігури – “сегіз муииз” – вісім рогів. Кольорові співвідношення елементів народного одягу. Каракалпацький сценічний костюм.

Таджицький народний одяг

Основні області розселення таджиків – дві групи: північні області та області гірського Таджикистану. Основні групи таджиків: 1) гірські і припамірські, 2) рівнинні таджики. Різниця у мові та особливості побуту: змішане господарство гірських таджиків – землеробство та скотарство, прядіння і ткацтво, в’язання і вишивка, виплавка заліза у гірських районах; гончарство – у рівнинних.

Основний комплекс одягу жінок гірських районів: плаття-сорочка (курта), шаровари (“езор” або “пойчома”), стьобаний халат “чома”, хустка на голову (“румол”, “нумол”, “соба”, “дока”), верхній одяг – камзул (у районних центрах) запозичений у мешканців рівнинних районів; головні платки, тьобетейки (токи), на ногах туфлі, ризові галоші, стародавнє місцеве дерев’яне взуття “кауш”, орнаментовані панчохи (чулки) “чуроб”. Традиційні прикраси жінок, характер зачіски.

Основні деталі чоловічого одягу: сорочка, шаровари, халат, поясна хустина, тьобетейка. Особливості чоловічого взуття: кольорові вовняні панчохи “джураб”, бинтування ніг широкою тесьмою “пойтоба”, черевики з сиром’ятною шкіри “чорук” або “мукки”.

Особливості таджицького жіночого одягу рівнинних районів; вікові відмінності у одязі північних районів, а також зачіска.

Особливості чоловічого одягу рівнинних районів.

Ферганські таджикки – короткий щільно прилягаючий халат з вузькими рукавами, темних тонів – чорний, синій або зелений.

Гіссар і Заравшанська долина – просторий халат з широкими рукавами, синій або зелений. Гіссарські халати і самаркандські – яскраві, бухарські – смугасті, рожеві з чорним.

Відмінності одягу таджицького народу пов'язані з особливостями сімейного стану.

Таджицький сценічний костюм.

Туркменський народний одяг

Територія розселення. Природно-географічні особливості Туркменії.

Туркменський національний одяг. Схожість туркменського одягу з іншими народами Середньої Азії.

Своєрідність туркменського чоловічого національного одягу: особливості покрою деталей одягу: сорочка (“койнек”), штани (“балак”), чоловічі халати – “дон”, “чапан”, “чекмен”, халат старого покрою (“хивали дон”), повсякденний халат літнього періоду без підкладки (“ектай”), кожухи (“ичмек”, “постун”) – зимовий одяг. Сучасна форма чоловічого одягу – “палпун” – пальто, “куфайка” – (куртка), верхній одяг з відкладним коміром – “кемзор”.

Пояси у чоловічому одязі – кушаки (гушак), шкіряні пояси – “кемер”. Національне взуття “чокай”, “чарик”, “чепек”, “елкен”.

Головні убори: – тюбетейка (“тахя”), бараняча шапка (“телпек”, “човурма”, шапки туркменів схожі з каракалпацькими; чалма – “селле” – запозичена з Бухари у XIX ст., шапка типу кавказької кубанки із смушки.

Туркменський жіночий одяг: різної висоти головний убор, задріпований шовковою або вовняною шаллю малинових тонів з накинута поверх неї полотном, довга червона сорочка-сукня, штани, халат (поверх сукні у холодну погоду), туфлі на ногах, багато дрібних прикрас різних видів, фасонів і призначень. Основні мотиви туркменського народного орнаменту: геометричний і рослинний.

Туркменський національний сценічний костюм.

Киргизький народний одяг

Область розселення. Одяг і прикраси киргизького населення Середньої Азії.

Риси одягу кочівників у киргизькому національному одязі (потреба у теплому одязі). Різниця в одязі киргизів північних і східних частин Киргизії, основні локальні риси киргизького національного одягу. Обрядове значення киргизького одягу: “манат чапан” (весільний одяг нареченої – халат із червоного сукна), головний убір нареченої шоломоподібної форми “шокуло”, парчевий халат “кимкал” або занавіска “чумбот”, “бет калки” “бет жабуу”, що закриває обличчя молодої під час переїзду до мешкання чоловіка. Жалобний одяг киргизів (синій колір).

Декоративне мистецтво киргизів, мотиви орнаментики – геометричний характер орнаменту: – восьмигранники, великі хрести, прості і ступінчасті ромби у поєднанні з мотивами “баранячих рогів”.

Варіанти сценічного народного костюма.

Казахський народний одяг

Основні заняття казахів, їх зв'язок з природно-кліматичними особливостями.

Національний одяг казахів, зв'язок його з кочовим побутом і пануючою галуззю господарювання – скотарством. Еволюція казахського національного одягу. Вплив одягу інших народів, що оселялися у XIX ст. у Казахстані: татар, росіян, українців.

Традиційна форма казахського чоловічого одягу: розпашна сорочка (“жейде”, “желде”), в середині XIX ст. – простора сорочка (“койлек”), нижні штани “дамбал”. “бешиссти”, “бешемент”, “мешпент”, халати (шапан), верхні штани (шалбар), наплічна одежа: розпашний “жаргак” – короткий кафтан, довгі шуби.

Основні елементи жіночого казахського одягу: сорочка, штани з широким кроком (риса минулого кочового життя) – “дамбал”, безрукавки (“камзол”) – святковий одяг – халати прямого покрою (шапан, каптал шапан), різновиди поясів, прикраси.

Головний убор казахського народу і його локальні різновиди. Зачіски дівчат і жінок. Дівочі та жіночі головні убори. Основні елементи казахського декору. Мотиви народного казахського орнаменту – тваринні, рослинні, геометричні.

Казахський сценічний танцювальний костюм.

Проводиться семінар по темах 2.8. і 2.9. – 2 год.

Студенти пишуть реферати, самостійно вивчаючи визначені викладачем національні костюми, готують ілюстрації. Виступаючи на семінарі, підкріплюють свій виступ демонстрацією ілюстрацій та ескізів.

Студенти повинні знати основні елементи національних костюмів з вивчених тем і які розглядаються на семінарі, їх характерну кольорову гаму і декор.

Тема 2.10. Одяг народів Кавказу і Закавказзя.

Сценічне оформлення народних танців

Народи Північного Кавказу. Народний одяг черкесів і кабардинців. Кавказький тип одягу у чоловіків: бешмет поверх сорочки, довгі штани, “черкеска” загальнокавказького покрою, бурка. Своєрідність жіночого одягу: загальнокавказький тип довгого розпашного одягу або архалука. Характерні особливості стародавнього черкеського жіночого одягу: сукня, пошита в обліпку, стародавній жіночий головний убір у вигляді високого ковпака (у жінок і дочок князів і дворян), корсет, який носили дівчата до шлюбу. Спосіб життя черкеської жінки, його вплив на одяг (відсутність теплого одягу у зв’язку з заборонаю виходу жінки з дому). Особливості адигейського орнаменту: великий симетричний візерунок у вигляді трипелюсткової фігури, зооморфних зображень. Характерні мотиви: орнаменти скотарських народів степу в адигейському орнаменті – мотив баранячих рогів. Сценічний костюм адигейських народів.

Народний одяг карачаївців і балкарців.

Територія розселення карачаївців

Загальний кавказький одяг карачаївців і балкарців: бешмет (чорний і білий), черкеска – святковий одяг (чорного, бурого, сірого, білого кольорів), чоловічі пояси та їх значення, одяг горців-скотарів – шуба “тон”, дорожній одяг вершника (бурка) і її призначення. Головні убори чоловіків, їх взуття.

Основні елементи жіночого одягу: довга сорочка, штани чоловічого покрою, кафтанчик-сукня – ченкен (схожість із чоловічою черкескою), шуби-тон. Головні убори і їх характерні особливості, пов’язані з віком жінки. Кольорова гама жіночого одягу, своєрідність прикрас (браслети, срібні підвіски, пояси). Відмінність повсякденного одягу від святкового. Святковий одяг карачаївців і балкарців. Схожість їх характерних рис. Орнамент вишивки: стилізований рослинний орнамент з відходячими завитками, листками або квіточками; окремі великі фігури (тюльпан, лотос, плід граната). Кути у подола кафтанчика – візерунок у вигляді трикутника. Кольорове сполучення у одязі (сполучення золотих і срібних ниток шиття з темно-червоним, чорним, тьмяно-зеленим, синім кольорами).

Сценічний варіант одягу карачаївців і балкарців.

Осетинський народний одяг

Характерні особливості осетинського національного одягу (схожість верхнього чоловічого і жіночого одягу), покрій і спосіб носіння. Основний комплекс національного чоловічого одягу осетинів – натільна білизна, шаровари, бешмет, черкеска, папаха, саморобне взуття, шуби, бурки, башлик. Традиційні види головних уборів у чоловіків Осетії.

Національна своєрідність чоловічого взуття осетинів. Традиційний осетинський жіночий одяг, схожість його з чоловічим. Традиційні форми головних уборів осетинів, їх вікова специфіка і зв’язок з особливостями родинного положення. Багатство жіночих прикрас.

Осетинський народний костюм і його сценічний варіант.

Одяг Дагестану

Характерні риси загальнокавказького типу одягу народів Дагестану, його традиційні форми: довга сорочка, шаровари, загальнокавказький бешмет і черкеска – однобортний кафтан, овеча шуба з фальшивими рукавами, кавказька бурка у чоловіків, довга сорочка, довгі шаровари, верхній розпашний одяг, сукня, головний убір – шалі, пов’язки – у жінок. Мотиви орнаменту: стилізація рослинного зображення, розетки, лілеї, хрести.

Сценічний варіант костюма народів Дагестану.

Одяг народів Закавказзя (вірмени, азербайджанці, грузини)

Вірменський народний одяг

Одяг вірменського народу. Спільність рис вірменського одягу з грузинським і азербайджанським. Типові риси жіночого вірменського одягу: довга червона сорочка, довгий вузький “архалух”, пояс, головний убір. Характерний стародавній головний убір вірменок (заміжніх) – “паме” – тяжкий, вежеподібний, його ритуальне значення. Локальні характеристики вірменського одягу – східних і західних районів Вірменії. Особливості патріархального укладу вірменської родини, звичаї й ритуали (зв’язок з народним одягом).

Основні риси чоловічого вірменського одягу, близькість його до грузинського, азербайджанського. Орнаментальні мотиви. Вірменський сценічний костюм.

Азербайджанський народний одяг

Зв’язок азербайджанського народу з вірменським і грузинським. Основний комплекс азербайджанського жіночого одягу: довга спідниця, жакет (баска дона), пояс, блузка. Кольорова гама і характер кольорових співвідношень у ндродному одязі (білий, зелений, жовтий, рожевий, бузковий).

Характерні особливості чоловічого одягу, його деталей: конусо-подібна папаха, архалик (куртка), широкий кушак, шаровари, на ногах ічиги. Кольорова гама народного одягу: архалик – блакитний, бежевий, зелений; шаровари – чорні, темно-сині, темно-зелені.

Азербайджанський святковий одяг: особливості кольору, багатство вишивки, своєрідність деталей одягу.

Азербайджанський сценічний танцювальний костюм.

Грузинський народний одяг

Характерні риси чоловічого одягу грузинів – його відносна однотипність для усіх районів. Основний комплекс чоловічого одягу грузинів: сорочка (перангі), нижні і верхні штани (шальвари), верхній одяг (архалухи та чохи), пояс – вовняний, шовковий, ремінний із срібними блискітками, зимою – кожух, рідше бурка, на голові повстяна шапка,

узимку – хутрова шапка (папаха) і башлик (кабалахі), на ногах – в’язані шкарпетки і шкіряні ногавиці (пасічебі), взуття із сиром’ятної шкіри. Жіночий одяг в Кахетії, Картлі, Імереті до середини XIX ст.: сорочка, довгі штани, довга сукня (картулі каба) поверх “каба”, головний убір – який складався з “лечаки” – вуаль, “чикти” у вигляді картонного обідка, “копи” у вигляді тонкого валика із вати, поверх головного убору – шовкова хустка (багдаді), покривала, що укутує всю статуру жінки (чадри).

Своєрідний одяг горянок: коротка сорочка, довгі в’язані штани, верхні штани, сукня, фартух, зимовий одяг – шуба, на голові ободок, на який накидається чорний платок, головний убор закріплюється пов’язкою – “Тушети”. Хевсурі – вовняна сукня типу сорочки: верхня одежа – “чоха”. Своєрідність одягу – відсутність шальвар, головний убір на подоби кокошника. Пшаві – довга скроєна сорочка, довгі ситцеві шальвари, вовняна сукня (джуба), верхня суконна одежа. Головний убір – хустки. Зачіска.

Сценічний варіант народного грузинського костюма.

Тема 2.11. Одяг народів Європи.

Східна Європа (Польща, Угорщина, Болгарія)

Польський народний одяг

Характерні особливості польського жіночого одягу: широка вовняна спідниця (зелена), нижні накрохмалені спідниці, кофта, корсаж (із шнуровкою), на плечах велика хустка.

Основні елементи чоловічого одягу: брюки білого товстого сукна (по боках широкі чорні або червоні лампаси), сорочка біла із льону, “чуня” – тип піджака, пояс; на голові чорний або зелений капелюх з широкими крисами, іноді з пером; на ногах – м’які шкіряні туфлі та білі шкарпетки.

Основні елементи польського народного одягу (мереживо, вишивка, ювелірні вироби).

Спільність польських візерунків, композицій вишивки, мережива з українськими і білоруськими. Розвиток народного одягу у різних районах Польщі. Традиційний одяг у сучасній Польщі. Різноманітність

польського народного костюма в ансамблях пісні і танцю. “Мазовше”, “Шльонськ”, “Краков’яки”.

Болгарський народний одяг

Традиційність жіночого одягу. Мотиви народного орнаменту (сонце, вода, пшениця).

Чоловічий одяг і його різновиди.

Характерні оздоблення чоловічого одягу. Своєрідність жіночого і чоловічого взуття болгарського народу.

Сценічний варіант народного костюма.

Угорський народний одяг

Комплекс чоловічого одягу, своєрідність чоловічого взуття. Основні елементи жіночого одягу (поясна одежа – спідниця, фартук, кедмен, безрукавка). Кольорова гама, кольорове співвідношення. Своєрідність жіночого взуття. Багатство вишивки у народному жіночому одязі.

Угорський сценічний танцювальний костюм.

Західна Європа

Народний одяг Італії

Основні елементи чоловічого і жіночого народного одягу. Характерні риси: яскравість і розмаїтість; різкі розділення за віком і соціальним станом. Особливості крою (прив’язані рукави тесьмками або стрічками). Обласні відмінності (головна, шийна хустка, на півночі – мереживний комір, на півдні – білі головні накидки, оздоблення мереживом).

Яскравість барв народного одягу (фон синій або коричнево-помаранчевий, орнамент червоний, білий або світло-зелений). Для мальтійців найбільш характерна чорна накидка – фальдента.

Іспанський народний одяг

Основні предмети чоловічого одягу: сорочка з вишиваними рукавами “камісо”, вузькі темні штани “кальсонес”, жилет “галеко”, коротка вовняна куртка і широкий пояс із яскравої тканини, на голові сомбреро або монтера.

Загальні риси жіночого національного одягу: сорочка на лямках, широка зборчата спідниця, фартух, світла блузка, корсаж або коротка вовняна куртка, на грудях – строката перехрещена шаль, на голові сомбреро. Відмінні особливості у кольорі, формах, способі носіння (плащі, плащові накидки, шалі, чорний колір).

Різниця в одязі залежності від області. Жіночий одяг Андалусії (відкриті довгі вузькі “у горошок” сукні із багатьма зборками, шаль, черепаховий гребінь, мереживна чорна мантилья, у руках традиційне віяло. Одяг чоловіків – вузькі чорні брюки, короткі обтягнуті, болеро, капелюх.

Чоловічий одяг Арагону – темні штани до колін, панчохи і шкіряний абаркас, біла “коміса”, просторий “челеко” і стародавня “ангауріна” — рід кафтана, на голові – темний капелюх, надітий поверх хустки, зав’язаної збоку. Жіночий одяг: біла сорочка з зібраними буфами і довга зелена зборчата “баскіна” типу російського сарафана.

Іспанський сценічний одяг

Семинар по темах 2.10. – 2.11: – 2 год.

Студенти пишуть реферат по визначених викладачем національних костюмах, готують ілюстрації. Студент повинен знати основні елементи костюмів по вказаних темах, основну кольорову гаму, декор.

Тема 2. 12. Одяг циган. Сценічне оформлення народного танцю.

Своєрідність циганського одягу

Територіальне розміщення циган, характерні особливості жіночого циганського одягу (блузки, спідниці, шалі). Взуття, жіночі прикраси, головні убори. Кольорова гама жіночого одягу. Характерні особливості чоловічого одягу, основні елементи чоловічого одягу (сорочки, штани, пояси, жилетки, головні прикраси, взуття). Кольорова гама. Сценічне оформлення циганських народних танців.

Тема 2.13. Костюми казкових героїв

1. Костюми героїв, які втілюють образи природи (Весна, сніжинки, квіти, зірки, берізки, хвилі, полум'я, вітер та ін.)
2. Костюми виконавців образів тваринного світу:
  - а) комах (муха, бабка, метелик, павук, джміль);
  - б) водного світу (риба, рак, восьминіг і т. п.);
  - в) птахів (лебідь, чайка, журавель, півень, гуска, курча та ін.);
  - г) звірів (зайці, медведі, лисиця, кішка, собака, вовк, миші, поросята, коза і т. ін.).
3. Казкові персонажі (Дід-Мороз, Баба-Яга, Буратіно, Чиполіно, Незнайко, Бармалей, Снігуронька, Попелюшка, цариця, принц, паж і т. ін.).

По цій темі проводиться семінар, на якому студенти показують ілюстрації та ескізи костюмів, обґрунтовують свої ескізи теоретично.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Столяров К. К.* Нариси з історії костюма. Т. I. – К.: Мистецтво, 1978.
2. *Столяров К. К.* Нариси з історії костюма. Т. II. – К.: Мистецтво, 1978.
3. *Николаева Г. А.* Історія українського одягу. – К., 1996.
4. *Базанов.* Техника и технология сцены. – Л.: Искусство, 1976.о
5. *Барыкина Г. А.* Памятники культуры. – Л., 1981.
6. *Иллюстрированная энциклопедия моды.* Артия, 1988.
7. *Захаржевская Р. В.* Костюм для сцены. – М., 1967.
8. *Каминская Н. М.* История костюма. – М.: Легпромбытиздат, 1986.
9. *Киреев Е. В.* История костюма. – М., 1970.
10. *Киреева Е. В.* История костюма. – М.: Просвещение, 1976.
11. *Козлова.* История костюма. – М.: Легкая индустрия, 1978.
12. *Мерцалова М. Н.* История костюма. – М., 1972.
13. *Мерцалова М. Н.* История костюма /Очерки истории костюма. – М.: Искусство, 1972.
14. *Мерцалова М. Н.* Поэзия народного костюма. – М.: Молодая гвардия, 1972.
15. *Настюков Г.* Народный танец на самодеятельной сцене. – 1976
16. *Николаева Г. А.* Украинская народная одежда. Среднее Приднепровье. – К.: Наукова думка.
17. *Соколов В. К.* Весенне-летние обряды русских, украинцев и белорусов. – М.: Наука, 1979.
18. *Супрун А., Филановский Г.* Почему мы так одеты? – М.: Молодая Гвардия, 1990.
19. *Шульгин Л., Томилин П., Замалин Л.* Советы костюмера. – Профиздат, 1968
20. *Романюк М.* Беларускае народнае адзеянне. – Минск, Беларусь, 1981